

Motion till riksdagen 2011/12:So9

av Lena Hallengren m.fl. (S, V)
med anledning av prop. 2011/12:142

Ändrad könstillhörighet

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen beslutar om ändring i lagen (1972:119) om fastställelse av könstillhörighet i vissa fall och i steriliseringslagen (1975:580) fr.o.m. den 1 juli 2012 enligt följande:

Förslag till lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställelse av könstillhörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 1 och 4 §§ lagen (1972:119) om fastställelse av könstillhörighet i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Den som sedan ungdomen upplever att han tillhör annat kön än det som framgår av folkbokföringen och sedan avsevärd tid uppträder i enlighet härmed samt måste antagas även framdeles leva i sådan könsroll kan efter egen ansökan få fastställt att han tillhör det andra könet. Fastställelse får ske utan hinder av att sökanden tidigare erhållit fastställelse enligt 2 §.

Fastställelse enligt första stycket meddelas endast om sökanden fyllt arton år och undergått sterilisering eller av annan orsak saknar fortplantningsförmåga. Lag (1991:514).

En person ska efter egen ansökan få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon

- 1. sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet,*
 - 2. sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet,*
 - 3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden, och*
 - 4. har fyllt arton år.*
- En ansökan enligt första stycket får bifallas även om sökanden har beviljats ändrad könstillhörighet med stöd av 2 §.*

4 §

Avser någon att söka fastställelse enligt 1 eller 2 § får efter särskilt

I samband med ansökan om fastställelse enligt 1 eller 2 § får

Fel! Okänt namn på

tillstånd ingrepp ske i hans könsorgan i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets. Tillstånd får meddelas endast om förutsättningar för fastställelse föreligger.

Har någon erhållit fastställelse enligt 1 eller 2 § får, efter särskilt tillstånd, könskörtlarna avlägsnas. Detsamma gäller om någon ansökt om fastställelse enligt 1 § och förutsättningar för fastställelse föreligger utom i vad avser krav på sterilisering. Tillstånd får endast om det finns synnerliga skäl meddelas innan sökanden fyllt tjugotre år.

Ansökan om tillstånd enligt första stycket görs av den som får söka fastställelse. Bestämmelsen i 2 § andra stycket tredje punkten äger motsvarande tillämpning.

Ansökan om tillstånd enligt andra stycket görs av den som vill genomgå ingreppet. Anvisas inte en viss läkare, när tillståndet meddelas, utförs ingreppet på sjukhus av en där anställd läkare.

Om sterilisering och kastrering finns särskilda bestämmelser.

tillstånd ges till att ingrepp görs i könsorganen i syfte att göra dem mer lika det andra könets. Tillstånd får ges endast om förutsättningarna för fastställelse är uppfyllda.

Bestämmelserna i 2 § andra och tredje styckena gäller i tillämpliga delar.

4 a §

I samband med ansökan om fastställelse enligt 1 § får tillstånd ges till att könskörtlarna avlägsnas, om förutsättningarna för fastställelse i 1 § första stycket 1–4 är uppfyllda.

När en ansökan om fastställelse enligt 1 eller 2 § har bifallits får den som beslutet avser efter egen ansökan ges tillstånd till att könskörtlarna avlägsnas. Om sökanden inte har fyllt tjugotre år får tillstånd ges endast om det finns synnerliga skäl.

Förslag till lag om ändring i steriliseringslagen (1975:580)

Häri genom föreskrivs att 3 § steriliseringslagen ska ha följande lydelse.

3 §

Nuvarande lydelse

Ansöker den som fyllt aderton men icke tjugofem år och som är svensk

Föreslagen lydelse

En person som har fyllt arton men inte tjugofem år och som är bosatt i

Fel! Okänt namn på

medborgare eller bosatt här i riket om sterilisering, får socialstyrelsen lämna tillstånd därtill

1. om det föreligger beaktansvärd risk för att arvsanlag som kan medföra allvarlig psykisk störning, svårartad kroppslig sjukdom eller svårt lyte av annat slag överförs till avkomling (genetisk indikation),

2. i fråga om kvinna, om *havandeskap* till följd av sjukdom, kroppsfel eller svaghet skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa (medicinsk indikation), eller

3. i samband med ansökan om fastställelse enligt 1 § lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, om förutsättningar i övrigt föreligger för sådan fastställelse. Lag (1991:1960)

Sverige ska efter egen ansökan hos Socialstyrelsen få tillstånd till sterilisering

1. om det finns beaktansvärd risk för att arvsanlag som kan medföra allvarlig psykisk störning, svårartad kroppslig sjukdom eller svårt lyte av annat slag överförs till *en* avkomling (genetisk indikation),

2. i fråga om kvinna, om *graviditet* till följd av sjukdom, kroppsfel eller svaghet skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa (medicinsk indikation), eller

3. i samband med ansökan om fastställelse enligt 1 § lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall om förutsättningar i övrigt föreligger för sådan fastställelse.)

Motivering

Den svenska lagstiftningen om ändrad könstillhörighet var mycket modern när den kom 1972 men är nu sedan länge föråldrad. Den dåvarande socialdemokratiska regeringen beslöt därför i januari 2006 att utreda frågan. Utredningen (Könstillhörighetsutredningen) blev klar i mars 2007. Efter en remissrunda med flera kritiska synpunkter avstannade processen och något slutligt förslag från den borgerliga regeringen kom aldrig. År 2009 började Socialstyrelsen på egen hand utreda frågan. Året därpå (våren 2010) lade Socialstyrelsen fram ett eget förslag till lagändringar som remitterades till olika instanser utan nämnvärda invändningar. Socialstyrelsens förslag innehöll tre större direkta sakförändringar jämfört med 1972 års lag:

1. Kravet på att man ska vara ogift för att kunna byta könstillhörighet ska tas bort.
2. Även utländska medborgare ska kunna beviljas ändrad könstillhörighet om han eller hon varit bosatt i minst ett år i Sverige.
3. Kravet på att den som ansöker om att ändra könstillhörighet ska vara steriliserad ska tas bort (bryter bl.a. mot Europarådets rekommendationer).

Efter en långdragen process har nu propositionen lagts fram och den innehåller ett borttagande av kraven på att sökanden ska vara ogift och svensk medborgare från den 1 januari 2013, men steriliseringsavsnittet i lagstiftningen har inte hunnits med och ska ändras först senare.

Fel! Okänt namn på

I propositionen anges (s. 51) att *det nuvarande kravet för fastställelse av ändrad könstillhörighet – att sökanden ska ha undergått sterilisering eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga – bör avskaffas. De rättsliga konsekvenserna av en sådan ändring bör utredas skyndsamt innan regeringen återkommer med ett förslag till lagstiftning i denna del. Ändringarna bör kunna träda i kraft den 1 juli 2013.*

Vi har sedan flera år drivit kravet att Socialstyrelsens förslag ska genomföras. Vi är positiva till förslagen i propositionen utom när det gäller förseningen när det gäller borttagandet av steriliseringskravet.

Regeringen motiverar det sena ikraftträdandedatumet enligt följande (s. 55–56):

Några remissinstanser har påpekat att de rättsliga konsekvenserna av att avskaffa kravet på sterilisering måste utredas ytterligare, eftersom den som ändrar könstillhörighet utan krav på sterilisering kan bli förälder i sin nya könstillhörighet genom att använda kvarvarande könsceller och könsorgan, som normalt hör till den tidigare könstillhörigheten. I sammanhanget har bl.a. bestämmelserna om fastställande av rättsligt föräldraskap i föräldrabalken nämnts. Eftersom transsexualism är ovanligt är det sannolikt mycket få personer som, efter avskaffande av steriliseringskravet, kommer att bli föräldrar efter att ha ändrat könstillhörighet. Sällsyntheten i sig är dock inte ett acceptabelt skäl att för denna grupp av föräldrar och barn ställa lägre krav på rättssäkerhet än för andra grupper i samhället. Föräldrabalken innehåller dels bestämmelser om fastställande av faderskap och moderskap, dels bestämmelser om fastställande av föräldraskap. Det behöver analyseras hur dessa bestämmelser passar in på de nya situationer som kan uppstå. Vid en analys av hur bestämmelserna ska tillämpas kan det inte uteslutas att det framkommer behov av någon lagändring. Det kan även finnas behov av att ändra annan lagstiftning som kopplar vissa rättigheter eller skyldigheter till följd av graviditet eller föräldraskap till det ena könet, t.ex. ekonomiska förmåner. Enligt regeringens mening måste eventuella ändringar i övrig lagstiftning finnas på plats när kravet på sterilisering avskaffas, för att en trygg och rättssäker situation för dessa familjer ska kunna garanteras, inte minst för de barn som föds med en eller två genetiska föräldrar som ändrat juridisk könstillhörighet. Beredningsunderlaget är i nuläget otillräckligt för att regeringen i denna del ska kunna göra en fullständig bedömning av om ändringar är nödvändiga. Regeringen avser därför att skyndsamt komplettera utredningen, genom att belysa ovan nämnda rättsliga konsekvenser av att avskaffa kravet på sterilisering. Regeringen avser att återkomma till riksdagen med förslag dels till ändringar som innebär att könstillhörighetslagens krav på sterilisering avskaffas, dels till eventuella nödvändiga följdändringar i annan lagstiftning. Ändringarna bör kunna träda i kraft den 1 juli 2013.

Vi instämmer i att flera följdändringar i olika lagstiftningar krävs med anledning av den nu aktuella frågan. Vi menar dock att det behovet delvis funnits en längre tid. Ett exempel är transsexuella som bytt juridiskt kön från man till kvinna och som senare i livet får veta att de är förälder till ett barn som avlats i den tidigare könstillhörigheten som man. I dessa fall behöver en föräldraskapsutredning göras och ett faderskap fastställas avseende en person som är juridisk kvinna. I praktiken har dock lösningar hittats trots bristerna i nuvarande lagstiftning. En del av de problemställningar som propositionen nämner har alltså funnits en längre tid, men i praktiken kunnat lösas. Att en översyn

Fel! Okänt namn på

av närliggande lagstiftning är nödvändig menar vi alltså inte väger tyngre än avskaffandet av tvångssteriliseringar, detta med hänsyn tagen till demokratiska värden samt då den föreliggande problematiken kan lösas i praktiken.

I början av mars 2012 slog förvaltningsrätten i Uppsala fast att kravet på sterilisering strider mot Europakonventionen, en dom som om den vunnit laga kraft omedelbart hade stoppat ingreppen. Nu överklagades domen i sista stund och därmed försvann den möjligheten.

I juli 2009 kritiserade Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, Thomas Hammarberg, Sverige. Han menade att kravet på tvångssterilisering är ”ett krav som tydligt bryter mot principer om mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet.”

Att, som det föreslås i propositionen, skjuta på frågan ytterligare minst ett år innebär stora problem inte bara principiellt utan också reellt. Många har pausat sina utredningar (ändrad könstillhörighet är en flerårig process) i väntan på lagändring men får nu reda på att frågan inte heller nu ska avgöras. Under denna tid kommer transpersoner att ställas inför två val: Det första alternativet är att inte skicka in ansökan, och alltså fortsätta leva med id-handlingar som inte överensstämmer med utseende och identitet. Ett mycket svårt liv för många personer, där många är unga, och kanske har flyttat till ny stad och så vidare för att kunna leva sina liv fullt ut i sitt nya kön – och som lever i skräck för att någon ska ”komma på dem”, avslöja att de är transsexuella. Detta är också något som ibland leder till hot och våld. Det andra alternativet är att de låter sig steriliseras i alla fall, trots att de egentligen inte vill.

Vi föreslår mot denna bakgrund att kravet på sterilisering för ny fastställelse av könstillhörighet upphävs redan den 1 juli 2012 (se Förslag till riksdagsbeslut). Till dess att en översyn av annan lagstiftning och nödvändiga följdändringar vidtagits ska berörda myndigheter och rättstillämpare i aktuella fall göra en analog tillämpning. Detta innebär alltså att när så är nödvändigt ska myndigheter och rättstillämpare tillämpa lagstiftningen på enskilda som bytt könstillhörighet från kvinna till man analogt med kvinna samt enskilda som bytt könstillhörighet från man till kvinna analogt med man. En sådan tillämpning torde också i majoriteten av fallen stämma överens med den intentionen som förelåg vid aktuell lagstiftnings tillkomst, och det är också så eventuell problematik som uppstått hittills synes ha lösts i praktiken.

Stockholm den 9 maj 2012

Lena Hallengren (S)

Eva Olofsson (V)

Ann Arleklo (S)

Catharina Bråkenhielm (S)

Teres Lindberg (S)

Christer Engelhardt (S)

Lennart Axelsson (S)

Gunnar Sandberg (S)